

Kirograf velikog svećenika Ivana Pavla II. o stotoj obljetnici Motuproprija »Tra le sollecitudini« o svetoj glazbi

»Glazbena tradicija cijele Crkve čini baštinu neprocjenjive vrijednosti, koja se izdiže iznad svih izražaja drugih umjetnosti napose zbog činjenice, da je sveto pjevanje, zajedno s tekstom, nužan i sastavni dio svečane liturgije«

I.

Potaknut živom željom »održati i promicati dostojanstvo doma Gospodnjega«, moj Prethodnik sv. Pio X., izdao je prije sto godina Motupropriju »Tra le sollecitudini«, čiji je cilj bio obnova svete glazbe u službi bogoslužja. Njime je želio ponuditi Crkvi konkretne naputke u ovom bitnom dijelu Liturgije, predstavljajući ga »skoro kao zakon svete glazbe«. ¹ I taj zahvat bio je dio programa njegovog pontifikata, koji je sažeo u geslu *Instaurare omnia in Christo* (Sve obnoviti u Kristu).

Stota obljetnice dokumenta nudi mi prigodu podsjetiti na važnu ulogu svete glazbe, na koju sv. Pio X. ukazuje kao na sredstvo, koje uzdiže duh k Bogu, ili kao dragocjenu pomoć vjernicima u »aktivnom sudjelovanju u svetim otajstvima i u javnoj i svečanoj molitvi Crkve«. ²

Posebna pozornost, koju treba posvetiti svetoj glazbi, podsjeća Sveti Otac, uvjetovana je činjenicom da je ona »važan sastavni dio svečane Liturgije, da je sudionik u postizanju konačne svrhe, koja je slava Božja i posvećenje i izgrađivanje vjernika«. ³ Dok interpretira i izražava duboki smisao svetoga teksta, uz koji je usko vezana, sposobna je »dodati veću učinkovitost samom tekstu, da bi vjernici [...]

bili što spremniji primiti u sebe plodove milosti, koje dolaze upravo iz slavlja svetih otajstava«. ⁴

II.

Ova je uputa uzeta od II. Vatikanskog Ekumenskog Sabora iz VI. poglavlja Konstitucije *Sacrosanctum Concilium* o svetoj Liturgiji, gdje se ponovo jasno naglašava crkvena uloga svete glazbe: »Glazbena tradicija cijele Crkve čini baštinu neprocjenjive vrijednosti, koja se izdiže iznad svih izražaja drugih umjetnosti napose zbog činjenice, da je sveto pjevanje, zajedno s tekstom, nužan i sastavni dio svečane liturgije«. ⁵ Koncil osim toga podsjeća, da je »o svetom pjevanju pohvale izricalo Sveto Pismo, sveti Oci, Rimski Prvosvećenici, koji i danas, počevši od sv. Pia X., ustrajno naglašavaju ulogu svete glazbe kao službenice u bogoslužju«. ⁶

Nastavljajući, uistinu, staru biblijsku tradiciju, koje se je pridržavao sâm Gospodin i apostoli (usp. Mt 26,30; Ef 5,19; Kol 3,16), Crkva je kroz svu svoju povijest promicala pjevanje u liturgijskim slavljinama, ukazujući na prekrasne primjere melodijske pratnje svetih tekstova u obredima Istoka i Zapada, ovisno o kreativnosti pojedinih kultura. Pozornost mojih

Prethodnika na tom osjetljivom području bila je ustrajna, pa su upozoravali na temeljna načela, koja moraju nadahnjivati i voditi stvaranje svete glazbe, napose one koja je namijenjena Liturgiji. Osim Pape sv. Pija X. treba između ostalih podsjetiti na Papu Benedikta XIV. i njegovu Encikliku *Annus qui* (19. II. 1749.), Pija XII. i Encikliku *Mediator Dei* (20. XI. 1947.) i *Musicae sacrae disciplina* (25. XII. 1955.), i na kraju Pavla VI. s njegovim prosvijetljenim izrekama, koje je izgovorio u svojim mnogobrojnim nastupima.

Koncilski Oci su na II. Vat. Saboru potvrdili ta načela s obzirom na njihovu primjenu i izmijenjene prilike vremenâ. Stavili su ih u posebno šesto poglavlje Konstitucije *Sacrosanctum Concilium*. Papa Pavao VI. pobrinuo se da ta načela dobiju konkretan oblik napose u Instrukciji *Musicae sacrae*, koja je objavila njegovim odobrenjem 15. ožujka 1967. tadašnja Sveta Kongregacija za Obrede. Prema tim koncilskim načelima potrebno je obnavljati i uvijek iznova promicati, prema zahtjevima liturgijske obnove, razvoj, koji bi također i na tom području bio na visini liturgijsko-glazbene tradicije Crkve. Tekst Konstitucije *Sacrosanctum Concilium*, u kojem se

potvrđuje da Crkva »dopušta i prihvaća sve oblike prave umjetnosti koje imaju potrebne kvalitete«,⁷ nalazi odgovarajuća mjerila za primjenu u br. 50-53 spomenute Instrukcije *Musical sacram*.⁸

III.

U raznim prigodama i ja sam podsjecao na dragocjenu ulogu glazbe i pjevanja u što aktivnijem i intenzivnijem sudjelovanju u liturgijskim slavlja, i naglašavao nužnost »pročistiti bogoštovlje od stilskih natruha, od zastarjelih oblika izražavanja, od neprikladne glazbe i tekstova, koji nisu u skladu s veličinom čina koji se slavi«,¹⁰ kako bi se sačuvalo dostojanstvo i stil liturgijske glazbe.

S tog gledišta, u svjetlu naučavanja sv. Pija X. i drugih mojih Prethodnika, a napose imajući u vidu izjave II. Vatikanskog Sabora, želim ponovo iznijeti neka glavna načela za to važno područje u životu Crkve, s namjerom da se postigne, da liturgijska glazba uvijek sve više odgovara svojoj specifičnoj ulozi.

IV.

Na tragu naučavanja sv. Pija X. i II. Vatikanskog Sabora, potrebno je prije svega naglasiti, da glazba, koja je namijenjena svetim obredima, mora imati kao polaznu točku *svetost*: i uistinu, »toliko će biti svetija koliko je tješnje povezana s liturgijskim činom«. ¹¹ Upravo zbog toga, »ne može sve ono što je izvan hrama bez razlike (*profanum-svjetovno*) biti prikladno prijeći prag (hrama)«, ustvrdio je vrlo mudro moj cijenjeni Prethodnik Pavao VI. u komentaru jednog dekreta Tridentskog Sabora¹² i pojašnjava da »ako se u isto vrijeme ne postiže osjećaj molitve, dostojanstva i ljepote, glazba – instrumentalna i vokalna – sama sebi sprječava ulazak u ozračje svetoga i vjerskoga«. ¹³ S druge strane

kategorija 'svete glazbe' ima tako prošireno značenje, da je uvrstila repertorije, koji ne mogu ući u liturgiju, a da ne povrijede duh i načela same Liturgije.

Obnova, koju je pokrenuo sv. Pio X., bila je usmjerena napose na pročišćavanje crkvene glazbe od iskvarenosti svjetovnom teatralnom glazbom, koja je u mnogim zemljama iskvarila repertorij i liturgijsku glazbenu praksu. I u ovo naše vrijeme treba pozorno promisliti, kao što sam iznio u Enciklici *Ecclesia de Eucharistia*, da nisu svi izražaji likovnih umjetnosti i glazbe sposobni »primjereno izraziti Otajstvo u svoj punini vjere Crkve«. ¹⁴ Slijedom toga ne mogu svi glazbeni oblici biti prikladni za liturgijska slavlja.

V.

Jedno drugo načelo koje je iznio sv. Pio X. u *Motu proprio Tra le sollecitudini*, načelo usko vezano s prethodnim, jest *ispravnost oblika*. Glazba, koja nije »prava umjetnost«, ne može biti namijenjena slavlju svetih obreda, ne može biti djelotvorna onako, kako to »Crkva želi postići, prihvaćajući u svojoj liturgiji umjetnost zvukova«. ¹⁵

Ipak ta kvaliteta sama po sebi nije dostatna. Liturgijska glazba mora odgovarati svojim specifičnim propisima: mora pristajati uz tekstove koje iznosi, mora biti u skladu s vremenom i liturgijskim činom kojemu je namijenjena i slijediti pokrete koje

predlaže obred. Uistinu, različiti liturgijski čini zahtijevaju vlastiti glazbeni izražaj, sposoban ponekad pokazati vlastitu narav određenog obreda, sada objavljujući čudesna djela Božja, a sada opet iskazujući osjećaje hvale, molbe ili čak žalosti zbog iskustva ljudske patnje, ali i iskustva da vjera otvara perspektivu kršćanske nade.

VI.

Dobro je naglasiti, da pjevanje i glazba koje zahtijeva liturgijska obnova, moraju odgovoriti i opravdanim zahtjevima prilagodbe i inkulturacije. Jasno je, ipak, da svaka inovacija na ovom osjetljivom području mora poštivati posebne kriterije, kao što je traženje načina za glazbeno izražavanje, koje mora odgovarati nužnom uključivanju cijele okupljene zajednice, a da se u isto vrijeme izbjegne popuštanje prevelikoj lepršavosti i površnosti. Isto je tako potrebno izbjegavati, u najvećoj mogućoj mjeri, one oblike 'inkulturacije', koji uvode u Liturgiju bilo stare bilo suvremene skladbe, koje možda imaju umjetničku vrijednost, ali su izražaj koji je većini nerazumljiv.

U tom smislu sv. Pio X. ukazivao je – upotrebljavajući izraz *univerzalnost* – na kasniji propis za glazbu namijenjenu obredima: »...uz potrebno dopuštanje prilagodbe svakom narodu – pisao je – treba dopustiti u crkvenim skladbama one posebne oblike, koji na neki način imaju speci-

Motu proprio *Tra le sollecitudini*

Prije stotinu godina, na spomendan Svete Cecilije, Papa Pio X. izdao je upute o svetoj glazbi koje su dale ohrabrenje i ukazale na smjer u reformi liturgije, govoreći o prirodi svete glazbe pogodne za misna slavlja. U toj uputi, poznatoj pod imenom *Tra le sollecitudini*, papa je po prvi puta upotrijebio izraz *actuosa participatio* (aktivno sudjelovanje) ljudi pri misnom slavlju. Ovaj dokument, izdan *motu proprio* (iz vlastitih pobuda) bio je važan za obnovu gregorijanskog pjevanja pokrenutu od benediktinaca u Solesmesu, pod vodstvom Dom Guérangera.

fični karakter njihove vlastite glazbe, ali ipak moraju biti na neki način podređene općim propisima svete glazbe, tako da nitko od drugih naroda koji ju čuje ne dobije loš utisak.¹⁶ Drugim riječima, sveti prostor za liturgijsko slavlje ne smije nikada postati pokusni laboratorij ili mjesto za uvođenje skladateljske i izvođačke prakse bez pomne provjere vjerodostojnosti.

VII.

Među glazbenim izražavanjima, koji kvalitetom uglavnom odgovaraju zahtjevima svete glazbe, kao što je liturgijska, posebno mjesto ima *gregorijansko pjevanje*. II. Vatikanski Sabor ga priznaje kao »pjevanje vlastito rimskoj liturgiji«,¹⁷ za koje treba rezervirati, s obzirom na prilike, prvo mjesto u pjevanim liturgijskim slavljinama na latinskom jeziku.¹⁸ Sv. Pio X. ističe da ga je Crkva »naslijedila od starih otaca«, »čuvala ga je ljubomorno kroz stoljeća u svojim liturgijskim kodeksima« i još uvijek ga »predlaže vjer-

nicima« kao svoje, smatrajući ga »kao najviši uzor svete glazbe«. ¹⁹ Prema tome, gregorijansko pjevanje ostaje i danas sastavni dio jedinstva u rimskoj liturgiji.

Kao što je već to učinio sv. Pio X., i II. Vatikanski Sabor priznaje da »i druge vrste svete glazbe, posebno polifoniju, ne treba nipošto isključiti iz bogoslužnih slavlja«. ²⁰ Potrebno je ipak brižno procijeniti nove glazbene izražaje, i dati mogućnost da se i njima može izraziti neiscrpivo bogatstvo Otajstva, iznesenog u Liturgiji i tako poticati aktivno sudjelovanje vjernika u slavljinama. ²¹

VIII.

Važnost čuvanja i povećavanja vjekovnog nasljeđa Crkve potiče da se posebno razmotri specifična opomena Konstitucije *Sacrosanctum Concilium*: »Neka se potiče djelovanje *scholae cantorum* posebno u katedralnim crkvama.« ²² Sa svoje strane Instrukcija *Musicam sacram* određuje ministrijalnu ulogu *scholae*: »Zbor ili grupa pjevača ili *schola cantorum* zaslužuje posebnu pozornost zbog uloge koju ima u službi Liturgije. Prema kasnijim propisima, koji se odnose na liturgijsku obnovu, njezina uloga postaje još izraženija važnija: mora, uistinu, težiti točnom izvođenju vlastitih dijelova, prema različitim vrstama pjesama i poticati aktivno sudjelovanje vjernika u pjevanju. Zato [...] neka se formira i brižljivo promiče napose u katedralama i drugim većim crkvama, u sjemeništima i vjerskim učilištima, zbor ili grupa pjevača ili *schola cantorum*.²³ Uloga *scholae* nije prestala: ona uistinu u liturgijskoj zajednici ima ulogu voditelja i podrške, a u pojedinim dijelovima Liturgije i ma i svoju posebnu ulogu.

Zahvaljujući skladnoj suradnji svih – svećenika celebranta i đakona, klerika, poslužitelja, čitača, psalmista,

scholae cantorum, glazbenika, pjevača, zajednice – stvara se pravo duhovno ozračje koje liturgijsko slavlje čini uistinu intenzivnim, proživljenim i plodonosnim. Glazbeni dio liturgijskih slavlja, dakle, ne može se prepustiti improvizaciji, niti samovolji pojedinaca, već mora biti povjerena kompetentnom vodstvu u poštivanju propisa i nadležnosti koja je rezultat odgovarajuće liturgijske izobrazbe.

IX.

I na tom području ukazuje se nužnost, da se promiče temeljito glazbeno obrazovanje pastira – svećenika i vjernika laika. Sv. Pio X. posebno je zahtijevao glazbeno obrazovanje klerika. Taj je poziv potkrijepio i II. Vatikanski Sabor: »Neka se njeguje glazbeno obrazovanje i praksa u sjemeništima, novicijatima redovnika i redovnica i učilištima, kao i ostalim institutima i katoličkim školama.« ²⁴ Ova uputa mora biti ostvarena u potpunosti. Zato držim da je korisno ponovo je iznijeti, da bi budući pastiri mogli steći odgovarajuću osjetljivost na tom području.

U tom odgojnom djelu posebnu ulogu imaju škole svete glazbe, čije je djelovanje podupirao i poticao sv. Pio X.,²⁵ a II. Vatikanski Sabor preporuča da se osnivaju gdje god je to moguće.²⁶ Konkretna plod obnove sv. Pija X. bilo je osnivanje Papinske Više Škole za svetu glazbu (Pontificia Scuola Superiore di Musica Sacra) 1911. u Rimu, koja je kasnije postala Papinski Institut za Crkvenu Glazbu (Pontificio Istituto di Musica Sacra). Uz ovu akademsku instituciju, već skoro stogodišnju, koja stručno služi Crkvi, postoje i mnoge druge Škole, osnovane u pojedinim Crkvenim pokrajinama, koje zaslužuju da ih se podrži i ohrabruje u sve boljem upoznavanju i izvođenju dobre liturgijske glazbe.

Papa Pio X.

X.

Kako je Crkva uvijek priznavala i podupirala razvoj umjetnosti, ne treba čuditi što osim gregorijanskog pjevanja i polifonije dopušta u liturgijskim slavljinama i moderniju glazbu, ako ona poštuje duh liturgije i prave vrijednosti umjetnosti. Zato je dopušteno lokalnim Crkvama raznih Naroda upotrijebiti, u skladbama namijenjenim bogoslužju, »one posebne glazbene oblike, koji na neki način čine specifičan karakter njihove vlastite glazbe«. ²⁷ Slijedeći smjer moga svetog Prethodnika i onoga što je kasnije utvrđeno Konstitucijom *Sacrosanctum Concilium*²⁸ i ja sam u Enciklici *Ecclesia de Eucharistia*, dao prostora novim glazbenim priložima, napominjući, uz nadahnute gregorijanske melodije, »mnoge i često velike autore koji su se okušali s liturgijskim tekstovima za Svetu Misu«. ²⁹

XI.

U prošlom stoljeću, obnovom II. Vatikanskog Sabora, uvelike se je razvilo crkveno pučko pjevanje, o kojemu *Sacrosanctum Concilium* kaže: »Neka se s odgovornošću njeguje crkveno pučko pjevanje, da bi u raznim pobožnostima, kao i u liturgijskim činima, [...] mogli odzvanjati glasovi vjernika«. ³⁰ To je pjevanje posebno prikladno za sudjelovanje vjernika ne samo u pobožnostima, »prema zakonskim propisima«, ³¹ nego i u samoj Liturgiji. Pučko pjevanje, uistinu, predstavlja »vezu jedinstva i radosni izražaj zajednice koja moli, potiče ispovijedanje jedinstva vjere i daje velikim liturgijskim zajednicama neusporedivu svečanost u sabranosti«. ³²

XII.

S obzirom liturgijske skladbe usvajam 'opći zakon', koji je sv. Pio X. izrekao ovim riječima: »Crkvena skladba je to svetija, više liturgijska, koliko se u svom tijeku, nadahnuću i konačnoj

izvedbi približila gregorijanskoj melodiji, i toliko je nedostojnija hrama, koliko je taj uzvišeni uzor-melodija iskrivljen«. ³³ Očito se ne radi o kopiranju gregorijanskog pjevanja, već je potrebno da nove skladbe budu prožete istim duhom, koji je potaknuo stvaranje i malo pomalo oblikova to pjevanje. Samo umjetnik koji duboko osjeća s Crkvom (*sensus Ecclesiae*), može pokušati prenijeti u melodiju istinu Otajstva koje se slavi u Liturgiji. ³⁴ S tog gledišta pisao sam u *Pismu umjetnicima (Lettera agli Artisti)*: »Koliko su samo svete skladbe načinile osobe, koje su bile duboko prožete smislom Otajstva! Bebrojni su vjernici hranili svoju vjeru na melodijama, koje su proizašle iz srca drugih vjernika i postale dio Liturgije ili barem snažna pomoć za što doličnije slavljenje Otajstva. U pjevanju vjera se doživljava kao iskustvo obilja radosti, ljubavi, zaufano iščekivanje spasenjskog zahvata Božjega«. ³⁵

Nužno je, dakle, obnovljeno i produbljeno promišljanje načela, koja moraju biti temelj stvaranja i širenja kvalitetnog repertorija. Samo na taj način će se moći dopustiti glazbenom izražavanju na prikladan način služiti konačnoj svrsi, koja »je slava Božja i posvećenje vjernika«. ³⁶

Znam dobro da i danas ima skladatelja sposobnih ponuditi u tom duhu svoj nezaobilazni doprinos i kompetentnu suradnju unapređivanju glazbene baštine u službi sve dublje proživljene Liturgije. Njima izražavam svoje povjerenje uz srdačnu preporuku da se što više zalažu za proširivanje repertorija skladbama, koje će biti dostojne veličine otajstava koja se slave, a u isto vrijeme prihvatljive današnjem duhu.

XIII.

Kao posljednje, htio bih još podsjetiti na ono što je sv. Pio X. odredio na

djelatnom planu u cilju primjene naputaka iz *Motu propria*. U obraćanju biskupima, odredio je da u svojim biskupijama osnuju »posebno povjerenstvo osoba koje su doista kompetentne na području crkvene glazbe«. ³⁷ Tamo gdje je ta papinska preporuka zaživjela, vidljivi su i plodovi. Sada postoje brojna nacionalna, biskupijska i međubiskupijska povjerenstva, koja daju svoj dragocjeni doprinos u pripravi lokalnih repertorija i koja moraju voditi računa o kvaliteti tekstova i glazbe. Potičem biskupe da pomažu tim povjerenstvima u njihovim naporima, da budu što djelotvorniji na pastoralnom području. ³⁸

U svjetlu iskustva koje je sazrelo ovih godina, da bi se olakšalo ispunjenje te važne zadaće u upravljanju i promicanju svete Liturgije, molim Kongregaciju za Bogoštovlje i Sakramente da povećaju pozornost, prema svrsi institucije, ³⁹ na području svete liturgijske glazbe, koristeći se kompetencijama raznih Komisija i Institucija koje su osposobljene za to područje, kao i doprinosom *Papinskog Instituta za Crkvenu glazbu*. Važno je, uistinu, da skladbe koje se upotrebljavaju u liturgijskim slavljinama odgovaraju kriterijima, koje je u svoje vrijeme izložio sv. Pio X. i mudro razradio II. Vatikanski Sabor i kasnije Učiteljstvo Crkve. U tom pogledu Papa potiče Biskupske konferencije, da brižno ispituju i provjere tekstove liturgijskih pjesama⁴⁰ i obrate posebnu pozornost vrednovanju i promoviranju melodija, da budu uistinu prikladne za uporabu u svetim obredima. ⁴¹

XIV.

Motu proprio čija je stota obljetnica, na praktičnom planu bavi se pitanjem glazbenih instrumenata koji se smiju upotrebljavati u Latinskoj liturgiji. Među njima bez promišljanja daje

prednost orguljama sa sviralama, za koje određuje neka pravila.⁴² II. Vatikanski Sabor je u potpunosti prihvatio smjer mojega svetog Prethodnika i ustvrdio: »U latinskoj Crkvi neka se daje velika počast orguljama sa sviralama, tradicionalnom instrumentu, čiji je zvuk u stanju dati veličanstveni sjaj obredima Crkve, i snažno uzdići duše k Bogu i nebeskim stvarima.«⁴³

Treba ipak prihvatiti činjenicu da sadašnje skladbe često upotrebljavaju različite glazbene obrasce, koji imaju neko svoje dostojanstvo. One mogu biti dragocjeno obogaćenje, ukoliko pomažu molitvi Crkve. Treba ipak bdjeti da instrumenti budu prikladni za svetu uporabu, da odgovaraju dostojanstvu hrama, da budu u stanju podržavati pjevanje vjernika i pomagati u njihovu izgrađivanju.

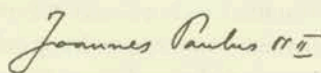
XV.

Potičem da spomen i slavljenje stote obljetnice Motu propria *Tra le sollicitudini*, po zagovoru njegova svetog Autora zajedno s onim sv. Cecilije, zaštitnice svete glazbe, bude ohrabrenje i poticaj onima koji se brinu o tom važnom vidu liturgijskih slavlja. Gajitelji svete glazbe, koji se obnovljenim poletom posvećuju tom području koje je od životne važnosti, doprinijet će sazrijevanju duhovnog života naroda Božjega. Vjernici sa svoje strane, izražavajući pjevanjem na skladan i svečan način vlastitu vjeru, kušaju sve više dubinu njegova bogatstva i trudit će se da te poticaje primijene na svoje ponašanje u svakodnevnom životu. Na taj će se način moći postići, zahvaljujući zajedničkom nastojanju pastira duša, glazbenika i vjernika ono, što Konstitucija *Sacrosanctum Concilium* označuje kao »cilj svete glazbe«, a to je »slava Božja i posvećenje vjernika«.⁴⁴

U tome neka je primjer i uzor Djevice Marija, koja je znala na jedin-

stveni način u *Magnifikatu* opjevati čudesna Božja djela u povijesti čovjeka. Uz ove poticaje dajem svima s ljubavlju svoj blagoslov.

Dano u Rimu, kod svetog Petra, 22. studena, spomendan Svete Cecilije, godine 2003., dvadesetšeste Pontifikata.

IVAN PAVAO II.

BILJEŠKE:

¹ Pii X. *Pontificis Maximi Acta*, vol. I., str. 77

² Isto

³ Isto, br. 1, str. 78

⁴ Isto

⁵ Br. 112

⁶ Isto

⁷ Isto

⁸ Usp. AAS 59 (1967.), 314-316

⁹ Usp., na primjer, Govor na Papinskom Institutu za Crkvenu glazbu u prigodi 90-te obljetnice (19. I. 2001.), 1: *Insegnamenti XXIV/1* (2001.), 194

¹⁰ Generalna audijencija 26. I. 2003., 3; *L'Osservatore Romano*, 27. II. 2003., str. 4

¹¹ II. Vat. Ekum. Sabor, Konst. o svetoj Liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, 112

¹² Govor sudionicima na generalnom skupu Talijanske Udruge Sveta Cecilija (18. IX. 1968.): *Insegnamenti VI* (1968.), 479

¹³ Isto

¹⁴ Br. 50: AAS 95 (2003.), 467

¹⁵ Br. 2, str. 78

¹⁶ Isto; str. 778-79

¹⁷ Konstitucija o svetoj Liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, 116

¹⁸ Usp. Sv. Kongregacija za Obrede, Instr. O glazbi u svetoj Liturgiji *Musicam sacram* (5. III. 1967.), 50; AAS 59 (1967.), 314

¹⁹ Motu proprio *Tra le sollicitudini*, br. 3, str. 79

²⁰ Konstitucija o svetoj Liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, 116

²¹ Usp. Isto; 30

²² Isto; 114

²³ Br. 19: AAS 59 (1967.), 306

²⁴ Konstitucija o svetoj Liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, 115

²⁵ Usp. Motu proprio *Tra le sollicitudini*, br. 28, str. 86

@ internet

Cjeloviti tekst motuproprija *Tra le sollicitudini* pape Pia X. možete pronaći na internet stranicama:

www.vatican.va
www.adoramus.org
www.inet.hr

²⁶ Konstitucija o svetoj Liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, 115

²⁷ Pio X., Motu proprio *Tra le sollicitudini*, br. 2, str. 79

²⁸ Usp. Br. 119

²⁹ Br. 49: AAS 95 (2003.), 466

³⁰ Br. 118

³¹ Isto

³² Ivan Pavao II., Govor na Međunarodnom Kongresu Crkvene Glazbe (27. I. 2001.), 4: *Insegnamenti XXIV/1* (2001.), 239-240

³³ Motu proprio *Tra le sollicitudini*, br. 3, str. 79

³⁴ Usp. II. Vat. Ekum. Sabor, Konst. o svetoj Liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, 112

³⁵ Br. 12: *Insegnamenti XXII/1* (1999.), 718

³⁶ Usp. II. Vat. Ekum. Sabor, Konst. o svetoj Liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, 112

³⁷ Motu proprio *Tra le sollicitudini*, br. 24, str. 85

³⁸ Usp. Ivan Pavao II., Apost. pismo *Vicesimus quintus annus* (4. XII. 1987.), 20: AAS 81 (1989.), 916

³⁹ Usp. Ivan Pavao II., Apost. Konst. *Pastor Bonus* (28. lipnja 1988.), 65: AAS 80 (1988.), 877

⁴⁰ Usp. Ivan Pavao II., Enc. Pismo *Dies Domini* (31. svibnja 1998.), 50: AAS 90 (1998.), 745; Kongregacija za Bogostovlje i Sakramente, Instr. *Liturgiam authenticam* (28. III. 2001.), 108: AAS 93 (2001.), 719

⁴¹ Usp. *Institutio generalis Missalis Romani*, editio typica III, 393

⁴² Usp. Motu proprio *Tra le sollicitudini*, br. 15-18, str. 84

⁴³ II. Vat. Ekum. Sabor, Konst. o svetoj Liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, 120

⁴⁴ Isto; 112

Prijevod: s. M. Vlasta Tkalec i s. Domagoja Ljubičić